



www.dereta.rs

Nagrada
MIROSLAV DERETA

Urednik
Zoran Bognar

Žiri u sastavu:
Zoran Bognar, Jasmina Ahmetagić
i Petar V. Arbutina
na dvanaestom *Deretinom* konkursu
za neobjavljeni roman
dodelio je ovoj knjizi Nagradu
„Miroslav Dereta”
za 2017.

Uz podršku
Gradske opštine Čukarica

Copyright © ovog izdanja *DERETA*

SAVO STIJEPOVIĆ

Sredozemlje



Beograd
2017.
DERETA

*Toliko mostova preko mutnih voda
Treba da mi pozajmiš pušku za ovu noć*

Đelu Naum

Prva knjiga
U ZNAKU JARCA



Jarac, *Capricornus*

Koza, jarac, hijena, krtica, kraguj, mišar, sova, gavran i gmizavci; kaktus, aloja, artičoka, žalfija, čemerika, bunika, velebilje, čičak, jela, pa čempres, tisa, žumenica, kupina, mušmula i orah; sumpor, ugalj, gagat, grafit i abonos.

Filozofi, inkvizitori, vračevi, pustinjaci, grobari, prosjaci.

Dubina, samoća, strah. Provalije, pećine i napuštena mesta.

Mudar duh, no ta mudrost je tek dovitljiva, nikako i uzvišena. Sklonost preuveličavanju važnosti zemaljskog života.

Pristojan je u ljubavi i pristojan u mržnjama. Posедуje visoko mišljenje o sebi.

Rađaju se stari. Postoje više unutra, nego spolja.

Vide zlo pre dobra. Više ih privlači smrt od života.

Propadaju u svojim poduhvatima. Pokajanje, žaljenja, stalna griža savesti. Prozaičnost.

Vole restauraciju ruševina.

Najzad, oni osvetljavaju samo bezdane.

Max Jacob et Claude Valence
Miroir d' Astrologie

1.

Bila je tu neka vrsta visoke trske, zatim paprat i konoplja – tamo, u tom osunčanom priobalju – a potom su usledile drevne okuke Dunava i tajnoviti putevi između bedema i kukuruznih polja. Bašte i mirni vrtovi. A malo dalje i svečane srpske šume. Bio sam na mestu gde je još uvek pevalo staro doba. Staro, dobro vreme.

I onde, uz pečeni hleb, sa nešto masti na njemu i malo sunca na njemu, moglo se i u oblake zagristi ili ih prisloniti pod glavu umesto jastuka. Oblaci sa nebeskog drumu nad slavnom vodom... A ta reka, Dunav, Duna, Dunai, Donau, Dunavo, Duneh ili Danube, Tuna, Danuvius, zatim Ister, Ištar, pa Istros, jednako je tekla, sama sebi dovoljna, velika, naočita i drska, svesna svoje moći, svog dugog pamćenja i veličine, sve dok se, preko Tulče, Suline i jezera Razelm, *Lacul Razim*, nije, napokon, spokojno spojila s morem, tiho zaronila i iščezla. To je, velim, konačna svrha svake veće reke, upravo to, da uroni u neku važniju, širu i – ako je ikako moguće – opasniju vodu. Da krene u snažniji život. Isto je kao i kod čoveka. Ukoliko ne potone u druge ljude, ukoliko ih ne othraniti i ne nadahne, ne prožme ili ne sačini – presušiće. Sve vode koje su od ovog sveta zavise jedne od drugih

i svi životi ljudi povezani su; sve je u prožimanju, svaki zglob, svaka kost, žila, tetiva, nerv i mišica, sve je uslovljeno protokom krvi i vode, njihovim ukrštajima. Rase, plemena, nacije, metropole, gradovi i sela, kontinenti, zvezde, planete, asteroidi i galaksije, sve je to tek deo jednog beskrajnog i bezvremenog organizma, raspetog Čoveka i razapetog Boga, koji je tamo, na onom visokom krstu i gore u brdima, završio mesto svih nas – sinova i kćeri zemaljskih – i ispustio dušu, da bi mu se ona uskoro vratila, sletevši natrag sa nekog nedokučivog i dalekog grebena. Hristos je bio tamo umesto svih što su jednom bili, onih koji jesu i onih što imaju biti, u ime svih koji su prah ili će prah postati. U ime jedne drevne pustinje i visokog peščanog talasa. S tim valom smo došli na vrhove ovih tužnih zemaljskih kupa, zdenaca i kamenih zdela, a s njim ćemo, bogami, i otići. Kakva teška i zaludna pjesan!

A zemlja bješe bez obličja i pusta, i bješe tama nad bezdanom; i duh Božji dizaše se nad vodom. Amin. A ovde, na reci, pod topolama, glasovi su dopirali sa svih strana, sudarali se, dizali, padali, tonuli i iščezavali, da bi se, ponovo, kroz koji trenutak, javili i radosno porodili, uskovitlali, kao kakvi mali ljutiti dusi nad tamnim i zelenim valovima.

– Jona – vikao je neko iz trske, sa čunova – čerenac nam donesi! Čuješ li?

– Čerenac, čoveče! To, to nam je potrebno! – čuo se drugi glas.

Dobro, pomislio sam, u redu je, znam šta je čerenac. Toliko sam makar naučio. Loviti njime znači da će, kroz

vešte ruke, ulov biti prilično izdašan. Čerencem se hvata jedino šaran i kad je leti jaka pripeka, a i hranili smo ga dugo na tim mestima. Ne može se izvući iz jednog takvog obora, nema baš toliku pamet, jer gladan je i voli da jede. Šaran je takav: spretan moguće jeste, ali ne i naročito bistar stvor, mada zna dugo ispitivati mamac. Krap, *Cyprinus carpio* ili rečna krmača, dunavski lisac. Stara je to svinja.

Alasi su bacali alov, upravo tamo gde su prudovi, polojita ili čista mesta. Lovili su mrenu, soma i sitnu kečigu. Gledao sam u njihova lica i mislio: da, evo, najzad, srećnih ljudi. Polako su se udaljavali na svojim čunovima, jedni povlačili mrežu prema obali, a drugi se pokrivali dugim šeširima preko čela i onda natezali kratke boce crvenog vina. Mislio sam da je to što vidim lepo društvo. Bio sam donekle u pravu, jer sva ta lica bila su široko nasmejana. I ta lica su postepeno postajala jedno isto lice, kao kod onih toplih fresaka na Atosu, gde se isto-vetni likovi nalaze svuda. Tamo se to objašnjava kako su ta lica zapravo slike svetaca na drugom svetu, gde svi oni čine isti bezimni lik koji će jednom biti lik svih ljudi. Samo što ovo ovde nije Atos, ni Judeja, već Dunav i nema svetaca u ovom kraju, verujte. Još uvek ne, koliko znam. A ta jednaka lica kod ovih ljudi bila su takva, jer ih je prilično dugo slikao kist bede i siromaštva. Taj njihov osmeh im je služio, izgleda, zarad odbrane od one tuge koju ova velika reka oduvek nosi sa sobom. Akri. *Limes*. Ta vrsta tuge, taj *blues*. Pograničje.

Ne, kažem, onde nema svetaca, ali ima aždaja, čudesnih totema i veštaca, zmija, zmajeva i čudovišnih stvorenja,

pa vodenih i ognjenih bića koja često posećuju Dunav i njegove pritoke. Silan bestijarijum onde vlada: vukodlaci i vukovi, vampiri i akrepi, psoglavci i podzemni đavoli. No, taj beštijski vrt nipošto se ne sme potceniti. Opseg njihovog opakog delovanja veoma je širok i užasan. Ušli se sve to nekako polako u narod, uđe u čoveka. Ne pitaj posle otkud ovo ili ono i radi čega je takvo zlo tu, ovde ili onde, na svaku stranu. Neko je prosuo tamni prah preko Srbije, ostavio je mrak u amanet i ludačke vašare, pijana slavlja i obred svinjokolja, rakiju, recept, aparaturu i tehniku. Te panađure ne pokreću veseli sva-tovi, niti se tu začinje igra i svetli ljubavni ples, već ih rađa teška, podzemna i podmukla ruka, srdžba, pakost, rituali osвете ili nešto još gore od toga. Takve obrede pokreću mrtvaci i jedino oni ta okupljanja i pazare drže otvorenima. Na pijačnim kapijama se udvajaju demoni. Srbija tu zna često i da iznenadi, pomeri se ulevo, izleti udesno, krene da bljuje vatru i jezivi gnev, no nikako da stane načas, odmeri vreme, odmori srce, utihne i razmisli o bilo čemu. Srbadija to ne čini: retko ko sme u njoj da zapliva protiv struje. Oni vole kada biju i vole kada ih biju, vole i da najsitnije račune poravnavaju sa vlastitim odajama i bližnjima. Vole mutni mrak, grle nedoba, ljube smrt, slave tajne i jad, boleščine, nevolje, groblja i obilno se hrane time od jutra do noći: prosto, žive ne bi li sačekali gluvi sat i duboku tminu, vreme kada opake sablasti lagano prilaze živima, pružajući duge, koščate i pepeljaste prste, šapućući im u uho sramne hule i svi-repe opscenosti. Upravo je taj vražji šapat ono što im treba: takvo što čedo Srbije ište. Strahovi drugih su im

potrebni i njime se rado hrane. No, đavo nigde ne dolazi nezvan: on ima stav, poseduje dobre manire, čak i određenu dozu visoke otmenosti. To je princip. Ako ga negde pozovu, on će se i pojaviti. A tamo gde se ukaže, tu obično i ostaje. Do kraja vremena.

Mrtvaci serbski ovde ispisuju dnevnikе živih. Pišu ih u paklenim noćima i zagrobnim tamnicama: kosti mrtvacа predano zapisuju, s golog zgloba na zglob, tvoju istoriju i tvoje sutra. Kosturi, strašne prikaze bezmesnih prstiju opisuju tvoje buduće dane, vode beleške, raspituju se o tebi, čekajući, poput strpljivih, užasnih zveri trenutak kada će te stegnuti u svoj sumorni zagrljaj. Smrt je, naposletku, uvek i uz veliku radost, smelo prećicala život.

Pogledao sam prema reci. Činilo se kao da sunce podiže talase, izvlači ih ka sebi i potom obesno spušta nazad, poput kakve lude igre. Sunce voli to, igru i reku. Ono voli i promenu, naravno da voli. Mada je sunce, kako kažu, jedan stari lažac, jer sve čini daleko većim nego što uistinu jeste. Đavolski je lupež i matori opsenar, ali uvek u dobroj formi. Istodobno, i verni pomagač u svakoj vrsti posla. No, ovde je klima sačinjena po meri slobodnog čoveka kome ugodnosti svake vrste nisu strane, ni neželjene. Na komoditet je junak Sredozemlja, zapravo, navikao. On zna da je to rasna zemlja pod njegovim stopalima: ugodno je užlebljen u jedno takvo mesto, u blagorodnu njivu gde se nalazi srce sveta i gde se kriju čvrsti damari zemlje. A najpre će biti da je utroba ili želudac. Da, bolje reći, tu gde je sam trbuh sveta. Nego, to je, kako god osmotrili, odista otvoren predeo: od Dunava

do Egejskog mora, nudi se severu jednako kao i jugu, odakle su nadirali, uz talambase i tulumbe, teški konjanici, razorna plemena, ludo brodovlje i veseli ludaci. Da ne govorimo o psihopatama sa Istoka ili Zapada. Prema Pliniju, tvrde pouzdani historici, reka Mirna je isto što i Istar, rukavac Dunava kojim je u Jadransko more, u legendarnoj pustolovini, dospeo slavni Jasonov Arg, vraćajući se iz Kolhide, s vrha Crnog mora. A povratak iz Kolhide nije mala stvar. Tako nešto se ne obilazi, već pakuje u izvrsne anale, važne letopise koji se, opet, kroz hrapave i memljive stranice doba, stavljaju među najviše bibliotečke pregrade. Na te iste police treba položiti i Herodota, recimo, što domišljatim jezikom, koji natapa crveno kritsko vino, čudesnu reku Nil poredi s Dunavom, iskreno verujući kako su te dve vodene stihije prekrasni blizanci. Tako je, mislim, iz njega govorilo vino ili neka divna i osebujna droga. Prastara radijacija.

Dakle, ovo je otvoreno mesto za svakog. Na balkanske planine i reke, na polja, u gradove i u sela, stiže se raznim drumovima, stiže se u sedlu i izvan sedla, na točkovima, železnicom i aeroplanima, dolazi u jurišu, sa batinama i bombama, nožem i puškama, pod turbanom, u uniformi sa epoletama, sa revolverima, preglasnim proglasima, kupoprodajnim ugovorima, duvanom, pićem, notnim sveskama, novim plesnim korakom i svakojakim nakinama. Sredozemlje ih sve prima u sebe. Tim će putem proći ceo poznati i neznani svet. Idu u hordama avanturisti, učitelji, turisti, teroristi, emisari, etnolozi, razbojnici, iscelitelji i proroci; tumaraju uhode, leprozni i siroti, islednici, žandarmi, izbeglice i njihovi gonitelji;

rasuli se grobari i muzičari, prosjaci, gubavci, jedni, drugi i treći popovi, đuveglije, dunderi, rabadžije, torbari i bezumnici, za njima opiomani, lovci i šumari; lutaju ljudi dezerteri i ubice, profesori, pisci, grofovi, monasi, pastiri, cirkusanti; šibaju istim drumom i uljari, konjokradice, geometri, kafedžije, zidari, plemići, udvorice, divljaci... Svi gaze to kopno, onde se hrane i piju, vesele, ubijaju, igraju i podučavaju, propovedaju, tamo se nastanjuju, grade kuće i naselja, osnivaju porodice, domoroce teraju u zemunice i sojenice, u pećine – kao što se svuda čini, ali ovde ponajviše. Jer, oni su došli na *konak* i uselili se drsko, bez okolišanja, u Sredozemlje. Do poslednjeg, zaposeli su posed koji im odgovara, jer klima je ovde, kažu, *iz-van-red-na!* Dobra je voda, dobra su brda, pitomine, šume i mora; nekakav narod stoji tamo, narod koji je neuk, bedan, prost i mahnit, prkosna pučina: tek njih ćemo poslati gde treba. U nas je motka i mlatilo, u njih mutna i stara slava! Ali, motka odlično zna gde najpre boli: udaraćemo njihovu jadnu i trulu istoriju po rebrima, dok ne crkne! Dok je ne položimo i ne pretvorimo u prah!

Neko je ponovo povikao, iz čuna zaglavljenog u trsci: Jona, ludače, gde je čerenac? Ne donosi trbok, to ćeš odneti na drugu stranu. Čerenac, čoveče, rekao sam ti pre tri nedelje šta je to i pokazao! I sve jutros ponovio!

Čerenac je, naučio sam, veoma važna stvar ako si na reci. Na velikoj reci. I ukoliko loviš ribu. Sa ludacima. Na letnjoj pripeci.

Tih dana, boraveći pored reke, bio sam ubijen i otrovan, mali čovek koji uzaludno traži drum, a drum ga

obilazi, laže i jednako vara. Pokušao sam da trgujem, nešto i zaradim, ali nije išlo. Ništa me nije hvatalo za rukave, ništa mi nije šaputalo u uši. Bio sam slab i nenaučan u trgovini. A upravo sam te sezone čitao Tolstoj, njegove dnevnik iz mladićkih dana, u kojima piše: *Nespretan sam i neuredan, razdražljiv, dosadan, neskroman, intolerant, bezmalo poput kakve neznalice. Nisam uzdržan, već neodlučan i sujetan, nepostojan i žustar, kao svi ljudi slabe volje. Nisam hrabar. Nisam ni uredan i tako lenj. Ne posedujem praktičnu inteligenciju, ni društvenu, a ni poslovnu. Slavoljubiv sam i zato gord, a opet stidljiv i veoma plašljiv u društvu. Ja sam... nikakav!* – Eto, upravo takav sam bio.

Isprva sam prodavao duvan, jabuke i ugalj. Nije naročito išlo. Bilo mi je potrebno iskustvo i veština u trgovini. Posle sam, na Tamišu, radio za nekog gada, Iva Petenca iz Orlovata, koji se hvalio svojim slavnim viteškim rodnom, nabijajući mi na nos kako ja nikakvog porekla nemam, kako sam posvuda tuđin i da će mi, ubuduće, svako ruho bede najbolje pristajati. Nisam se uz njega posebno okoristio, bilo je upravo suprotno, napustio sam ga prilično brzo, a pošto mi je od početka bio odvratn i mrzak, jedne noći zapalio sam mu cipele koje je pred spavanje jednako glancao – uživao je u tome – i kao krunu osvete, jednog živog tvora, upakovanog u limenu kutiju, oslobodio pod njegovim krevetom u kući gde je stanovao i gde sam ga često usluživao, spremao hranu, čistio stan i dvorište. Bilo mi je previše njegovih sumanutih pozivanja na Čomvu kao municipalno središte, na Pančal ili Matiju Talocija, kapetana Beograda

i velikog župana Kovinske županije, najzad i na generala Florimunda Mersija. Mada mi se ovaj potonji nekako zakačio za uvo: grof Mersi je bio guverner Banata, te glavni organizator doseljavanja bavarških paora u Temišvarski sandžak. Nemačke koloniste je doselio tako što ih je u lađama spuštao niz Dunav, pa gde se zaustave. Po njegovom nalogu iskopan je Begejski kanal između Velikog Bečkereka i Temišvara. Hrabro se borio u Italiji kao oficir Borgoforte, oslobodio je Petrovaradin, osvojio Singidunum, ali ostao nekako skrajnut, u senci feldmaršala Eugena Savojskog. U svakom slučaju, to što ga je nesretni Petenac pominjao imalo je nekog smisla. Skoro da mogu reći: divio sam se pustolovnim bitkama generala Mersija.

Tako sam, eto, preko tog Iva Petenca, kojeg su kasnije seljaci ubili vilama u Mariolani, zalutao u jedno novo društvo, zaseo kraj njihove vatre i lonca: zaspao, napokon, pod njihovim širokim šatorom. Čitava mi se utroba grčila; u njoj je rastao i plivao moj gnev sve do čistog plavog neba, a preko zelenih banatskih pokrova. Takva osećanja dopustiće jedino mladost: ona je jedna nepozdana struja i koliko god joj se divili, to je tek vrtlog što nas radosno usisava, pa baca kroz kratke plime ili duge oseke, te je se nekada gnušamo, a već narednom prilikom, njome se strasno, brzopleto i nedolično hvalimo, uz razarajuće sentimente, buljave kepece koji plešu svuda okolo. Raskošna je postaja koja zna biti katkad pusta i istodobno je nemirna deonica dugog drumu kroz poluglup i mutan *inferno* življenja. Cela je u suprotnostima, kao neka ne toliko lepa žena, ali iz čije nutrine

izbija čista, snohvatna erotičnost i u koju smo do samog dna želuca, od glave do mošnica, ludački zaljubljeni. Ne razumemo je doista, a opet, uživamo dok putujemo njenim meandrima, kroz njene mene i lagune. Upravo sada mi se čini kao da je moja mladost proticala sa hladnim vetrovima dalekog Badahšana; preterujem, ipak ne u toliko surovoj klimi – klimi koju je radosno i ushićeno opisivao veliki putnik i gospodar Marko Polo. Badahšan mi nije izlazio iz pameti, a da ne znam tačno zbog čega sam ga istrajno povezivao sa Srbijom. Možda jer sam u kasnu jesen, par nedelja po dolasku na Dunavo, otišao na sahranu jednog od Kotnikovih radnika, u Ralovo. Sećam se, tukla je prokleta kiša, šibao nas i hladan vetar, sivilo je progutalo i groblje i reku, bili smo mokri kao psi, pa me je Jordan Ozvolt odvojio u stranu, u dno kratke aleje, rekavši: Ovako kiša ne pada ni u Pamiru. Jovan jest bio čestit čovek, ali neće mu se u ovom kija-metu lako duša oprostiti od tela.

U Ormoku, negde na Filipinima, u narodu veruju da ako na dan sahrane pada kiša, to se preminuli ne želi rastati sa svetom koji je jednom poznao, ali ako se sunce probije kroz pljusak, to se onda na nebu odvija rajska gozba i sve je u redu, pa pokojniku mirno mogu sklopiti ruke na grudima. U Srbiji sunce na pogrebu najavljuje utehu i znak je da se kapije novog života širom otvaraju. Plemenima sa juga Albanije nimalo se ne dopada da sahranjaju po sunčanom vremenu: ukoliko se mora, oni prvo ubiju zmiju, osobito leti, ako je ukop tada, bacaju je u prvi potok ili hitro vešaju o najbližu granu leske, ne bi li tako prizvali kišu. Neki čovek iz Skadra govorio

Savo Stijepović
SREDOZEMLJE

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Smilja Bogdanović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo *DERETINO* izdanje

ISBN 978-86-6457-146-3

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2017.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo

Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd

tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara *DERETA*

Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-31

СТИЈЕПОВИЋ, Саво, 1970–

Sredozemlje / Savo Stijepović. – 1. Deretino izd. –
Beograd : Dereta, 2017 (Beograd : Dereta). – 393 str.
; 21 cm "Nagrada Miroslav Dereta" --> prelim. str.
– Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-146-3

COBISS.SR-ID 246822156